

Berde Mózsa a nagy székely.

Az Egyházi Főtanács 1943. március 28-i közebédjén a Berdeserleggel elmondott megemlékezés. — Tartotta Gelei József főgondnok.

Hálás köszönettel fogadtam Főtisztelendő Püspök Urunknak azt az elhatározását, hogy főtanácsi ülésünk első napján szokásos Berde-ebéden az idei megemlékezést, tekintettel nagy alapítónk halálának 50. évfordulójára, a főgondnok tartsa. Köszönettel vagyok ezért a választásért amiatt is, mert így nékem, Háromszék szülöttének, alkalom adódik arra, hogy Berde Mózsaiban a nemzetnek nagy szülöttével, mint fajtám legértékesebb sarjadékával a nyilvánosság előtt elbüszkélkedhessem. Azonkívül örvendek ennek az egyházzolgálatnak amiatt is, mert a folyó esztendőben tartott télvégi egyházközségi látogatásaim alkalmával Laborfalván, Berde Mózsa szülőfalujában is megfordultam s megismerkedtem a néppel, nagy alapítónknak ma is ottéló rokonságával, a Berde-, Márkos- és Bedő-családokkal s így közelebbről megismerhettem a vért, melyből számunkra Berde Mózsa sarjadt.

Említett egyházközségi látogatásaim alkalmával míg a háromszéki Szépmezőn Laborfalva felé síklott a szán velem, nem először vetődött fel életemben az a gondolat, hogy vajjon abból a sokoldalú és mindenütt kimagasló nagyságból, mely Berde Mózsaikat jellemezte, látok-e és megtalálok-e valamit az egyszerű népben? Laborfalván keményvállú, döngőléptű, egyenesszál székelyek kerültek eléem, büszkén hátraszegett nyakkal, bátor nézéssel, beszédes szemekkel és derűs tekintettel. — Határozott, katonás lépésben járultak eléem s őszintén meleg kézzorítással tiszteltek meg. Egészséges, vihartálló férfiak, szigorú tekintetű, jól öltözött anyák, életkedvtől ragyogó ifjak, lányok, legények vonultak föl. Valamennyien katonanép sarjai, valamennyien rendszerető és közösségépítő nép tagjai,

valamennyien a székely szabadságért és a székely jogokért küzdő nemzet részei s mégis igénytelenül és követelőzés nélkül az étellel szemben és oly megelégedettek önmagukkal, takarékoskodók vagyonukban, hogy csupa gyönyörűség volt ezt az öntudatos, szilárd népet szemlélni.

A székelyt származása, a származásban a hunivadék gondolatának megőrzése, történelmi sorsa s emelkedett emberi lelkülete egyaránt képesíti arra, hogy nemeztünk életrendjében előkelő helyet foglaljon el. A legtöbb székely család megfontoltan úzi azt a családpolitikát, hogy a vagyon nagy Istenáldás esetén se aprozódjék el a sok gyermek kezén, hanem a fölös-számú ifjakat iparosnak, kereskedőnek, vagy diáknak küldik el a háztól s ilyenképpen egyfelől tehermentesítik a családot, másrészt pedig nagy nemzetséggé emelik magukat azoknak a kiválóbb családtagoknak révén, akik a polgári életben vagy a hivatalnok középosztályban helyezkednek el. Ezért nincs a székelyben úrgyűlölet, mert mindig tudott magából országvezető urakat nevelni, s ezeken a fölfelé vezető utakon termelt ez a nép történelme során mindig vezetőket föl egészen az államférfiakig és hadvezérekig s ilyenképpen érett meg ez a nép már régen nemzetté. Egyháztörténelmünk során is a Berde-, Márkos- és Bedő-családokból ismételten váltak ki jeles férfiak, köztük a Berdek közül különösen jogtudósok. A mi Mózsánk unokatestvére: Berde Áron is jogász volt, a kolozsvári egyetem első rektora s másik atyafia, Berde Ferenc, kir. törvényszéki bíró.

Berde Mózsáról föl van jegyezve, hogy ő a székelykeresztúri és kolozsvári unitárius kollégiumnak mindvégig jeles tanulója volt s az ügyvédi vizsgát is 23 éves korában jeles eredménnyel tette le. Életrevalóságának már diákkorában tanujelét adta azzal, hogy kézügyességével keresetre tett szert és magántanítói tisztségével korán önállósította magát.

A függetlenség és az önkormányzat a székely népnek mindig drága kincse volt s amikor Berde Mózsza már ifjúkorában a maga emberévé tudott válni, erről a függetlenségre, illetőleg önkormányzásra vágyó és törekvő életről tett tanuságot. Sarkalhatta őt azonban az anyának: Márkos Teréziának az a jeles természete is, hogy takarékoságából kifolyólag a fiút az utolsó fillérről is elszámoltatta arról, hogy a számára küldött pénzt mire fordította. Ezen a réven tehát nyilván megállapíthatjuk

azt, hogy Berde Mózsa a közismert székely takarékossgát az édesanyjától örökölte.

Örök székely sors a katonáskodás is. S ebből a székely közsorsból érthetjük meg azt, hogy Berde Mózsa a 48-as mozgalomból kivette részét. Apja is az osztrák uralom alatt több külföldi háborút viselt katona volt s ő is beállott Háromszéken a nemzet védelmét szolgáló szervezők közé s vezetőszeretpet vitt azon az agyagfalvi gyűlésen is, melyen a honvédség védelmét szervezték meg. Ennek a Háromszék védelmében kifejtett szolgálatának volt következménye, hogy a szabadságharc leverése után őt is elfogták s vagyonának elkobzásával halálraítéltek. A pusztulás végzetétől nehezen mentette meg életét a Józsefstadti négyéves várfogsággal. Berde ezt a várfogságot sem töltötte el lélekemésztő kétségbeesés közepette, hanem gazdaságtudományi könyveket szerezvén be, a fogság alatt is előre készült a nagy jövő szolgálatára. Közös vonás ez nemzetünk sok nagy férfival s a világtörténelemnek sok jelesével, kik eszméért és nemzetszolgálatukért börtönt szenvedtek s akik a börtön sötétjét, is felvilágosodásuk és kitűzött későbbi nemzeti szolgálatuk útjainak egyengetésére használták fel, elmélyedt önképzéssel vagy tervek főzésével.

Berde Mózst az élet sokféle nemzetszolgálatra szólította el. Hosszú időn át volt országgyűlési képviselő, tagja volt az uniót kimondó bizottságnak, kormánybiztos Erdélyben és majdan a földművelésügyi minisztériumnak előkelő tisztviselője. Lényegében azonban a szabadélet után vágó s alkotótehetségét az önkéntes szabad szolgálatban csillogtató embertípus volt Berde Mózsa. Ebből érthetjük meg azt, hogy miért vált ki a földművelésügyi minisztérium szolgálatából és miért volt kedvesebb neki a magángazdaságokban a jószágigazgatói és jószágkormányzói tisztség. Az ő önállóságának és független természetének kiváló jellemzője az, hogy Berde Mózsa, az egyszerű székely gyerek, nagytekintélyű főurak szolgálatában is önálló úr s a rábizottakban szuverén rendelkező tudott lenni. Már ifjúkorában mint a br. Danol-családnál nevelő a nevelésben teljes függetlenséget tudott kiverekedni magának a családdal szemben. Ahol pedig főúri vagyonok kezelése bízott reá, volt ereje és elhatározása ahoz, hogy a vagyon élvezőjének megszabja saját jóléti szükségletét addig a határig, amely ha-

tár a vagyon fennmaradásának, sőt gyarapodásának vagy az adósságterhektől való megszabadulásnak kárára nem volt.

Sokszor felvetődött már a gondolat, hogy miként szerezte Berde Mózsa, a nincstelen szegény székely gyerek a semmiből azt a milliós fejedelmi vagyont, melyet egyházára hagyott? Maga Berde adja meg életleírásában erre a választ; midőn azt mondja, hogy „vagyonomat tudással és takarékossgal szereztem”, s amikor sajátmagáról úgy ír, hogy ő birtokainak csak jószágkezelője. A tudását mint vagyonszerző készségét a legkülönbözőbb tereken kamatoztatta. Ügyvédi és egyéb jogszolgáltatási tanácsaival, valamint jószágkormányzói tisztségével tetemes jövedelmekre tett szert. Pénzét egyfelől kitűnő befektetésekkel nagyszerűen kamatoztatta, másfelől pediglen körültekintő vásárokkal minden veszedelemmel szemben biztosította. Általán azok közé a nagyszabású emberek közé tartozott, akik tudnak nagy tételekben gazdálkodni, értettek a kedvező alkalmak megragadásához s akik mindig érezték az elaprózódásoknak veszedelmeit.

Minékünk meg kell azonban állapítanunk, hogy jeles életelv ugyan a takarékossg és dicsérnivaló lelki tulajdon olyan ember életsorán, aki előkelő állásánál és fölötte előkelő összeköttetéseinél fogva olyan társaságokban forgott, ahol a takarékossg néha egyenesen megvetett erkölcs s ahelyett a fényűzésben és a pénzszórásában, a vagyon gondtalan pusztításában való büszkélkedés a lélekmételyező életelv. Azonban csak egyszerű takarékossgal nem lehet nagy vagyont gyűjteni. És Berde Mózsát — mint az unitárius lélek nagy kiteljesedését — nem lehet egyszerűen csak a tudás és a takarékossg megtestesítőjének hirdetni. Ő több volt ennél. Ő a nagy lemondó és a nagy áldozatos lélek volt, aki annak a nagy székely közösségi léleknek örök hordozójaként, amelyből ő származott, lemondott a földi élvezetekről, hogy áldozhasson a fajtájából kiemelkedő szegény székely ifjak megmentésére, fejlődésük biztosítására. A magyar kormány csak az elmúlt esztendőben ébredt a parlagon porladó magyar tehetségek megmentésére, a Horthy-Nevelői Alap megteremtésével. S ahogy Dávid Ferenc messzire megelőzte a világot a vallás szabad gyakorlatának törvénybeiktatásával (1568), úgy előzte meg az egyetemes magyar tehetségmentő gondolatot Berde Mózsa majdnem három ember-

öltővel a már 1865-ben megírt első végrendeletében, midőn akkori vagyonát szegény székely ifjak megmentésére szánta.

Es ha mi, unitáriusok, kérdezzük azt, hogy mit hagyott nekünk Berde Mózsa örökségül, vajjon nagy vagyonát-e, vagy pediglen azt a lemondó, áldozatos szellemet, mellyel évek sorozatán keresztül összegyűjté s végül ránhagyá földi vagyonát, úgy azt kell mondanunk, hogy mi Berde Mózsától elsősorban égi vagyont örököltünk, a lemondásnak és az áldozatkészségnek azt a lelki örökségét, amely azóta is annyi kegyes unitárius lelket készített az áldozatra s amelynek legerőteljesebb sarjadékkaként a vezetésem alatt megalakult Berde Bizottságnak nemzetépítő munkáját állíthatjuk oda, melyen keresztül ma az unitárius vallásközösség majdnem a Berde-vagyon évi jövedelmét megközelítő élő áldozatkészséget tanusít.

Mikor a Berde-serleget magasra emelem és Berde Mózsa szelleme előtt egyházi Főtanácsunk nevében meghajlom, ürítem a serleg borát az egyházért és a nemzetért minden áldozat meghozatalára kész unitárius közszellem tiszteletére.

Egyházi Főtanács-i ünnepségeink.

Méltán adjuk ezt a címet jelen évi Főtanácsunknak, hisz az egész Főtanács ünnepi hangulatban folyt le. Eszünkbe jutnak a Ferencz József idejében tartott Főtanács-i ülések, amikor az erős akarat irányította üléseink menetét és szabott határt az az ellenzékiességnek. Most a háborús megpróbáltatás történelmi pillanatainak tulajdonítjuk Főtanács-i üléseink fegyelmezetségét és magasabb szellemét. A Főtanács-i ülésekhez a bevezetést, az alaphangulatot az Unitárius Lelkészek Országos Szövetségének évi közgyűlése adta, amelyet a megbékülés szelleme lengett át és József Miklós személyében ünnepelték az ötven évig tartó szakadatlan egyházi és írói munkásságot, amely végeredményében az egyházi fejedelmi szék elnyeréséhez vezetett. A jelent ünnepelve, a multat dicsőítették meg Dávid Ferenc kolozsvári szobra felállításának elhatározásával.

Ünnep volt számunkra a Főtanács-on dr. Gelei József meg-nvítóiát haligatni, majd dr. Traeger Ernő miniszteri osztályfőnök Antal István nemzetvédelmi miniszter megbízásából fejezte ki szép, emlékező szavakkal elismerését az unitáriusok százados nemzetvédelmi munkájáért és üdvözölte főpásztorunkat.

Átéltük egyházunk életében azt az időt, mikor nálunk 2—3 olyan ember volt a hangadó, akik munkátlanságukat azzal takargatták, hogy lederongoltak, a sárba rántottak dolgos, becsületes embereket. Milyen más idők! Micsoda változás! Most Ütő Lajos, ez az igazán nemeslelkű esperes feláll és beszél gyönyörűen négy könyvről, a jog, az irodalom, a történelem és a számadások könyvéről. Négy embert szimbolizáltak ezek a könyvek és Ütő Lajos után felállt az egész Főtanács és ezzel fejezte ki tiszteletét a munka és a hűség iránt. Köszönjük Ütő Lajosnak, köszönjük az egész Főtanács-i bizottságnak, köszönjük a Főtanács minden egyes tagjának, hogy ünneplésükkel